

Porseleinen terrine

Porseleinfabriek Weesp

Gemeentemuseum
Weesp

Ca. 1760. H 17,8 cm (met deksel); L 28,8 cm (met oren). Onderschotel: H 3,5 cm; L 40 cm. Deksel en schotel zijn gemerkt met het fabrieksmerk van gekruiste zwaarden en drie bollen in blauw onder het glazuur.
Herkomst: Aronson Antiquairs, Amsterdam

Het Gemeentemuseum van Weesp toonde zich onmiddellijk zeer enthousiast toen eind 2000 tijdens de PAN Amsterdam een terrine met deksel en onderschotel van Weesper porselein werd aangeboden. In januari 2001 kon de aankoop worden gedaan: dankzij de royale geldelijke steun van de Vereniging Rembrandt, waardoor ook een aantal andere fondsverleners besloten bij te dragen, slaagde het museum van Weesp erin de terrine te verwerven. Voor de eigen collectie is dit object een prachtige aanvulling, die een waardige plaats direct bij de entree van de Porseleinzaal heeft gekregen.

PORSELEIN IN WEESP

In Holland werd porselein voor het eerst vervaardigd in Weesp. De aan het begin van de 18de eeuw nog bloeiende jeneverstokerij was halverwege die eeuw in verval geraakt en economisch stond het stadje er slecht voor, toen in 1757 door vier aardewerkproducenten in Weesp onderdak

werd gezocht voor hun onderneming.¹ Omdat er heel wat bedrijfspanden van voormalige stokerijen leegstonden, konden ze er zonder veel moeite terecht. Ze vestigden zich in de Kromme Elleboogsteeg en gaven te kennen porselein of aardewerk te willen maken. Het stadsbestuur was zo blij met deze nieuwe werkgelegenheid, dat een verzoek in augustus 1758 om vrijdom op accijns van turf, kolen, brandhout en gemaal te mogen genieten, binnen twee maanden was geregeld. De vrijheid van de stadswaag werd eveneens vlot toegestaan.²

De fabriek liep niet best. Reeds in februari 1759 werd de overeenkomst tussen de vier heren nietig verklaard, maar de overname door Bertram graaf van Gronsveld Diepenbroick (1715-1772) voorkwam een faillissement. De graaf van Gronsveld was als diplomaat en gezant van de Republiek tot 1758 in Pruisen werkzaam geweest. Mogelijk geïnspireerd door het succes van de in 1751 opgestarte

Deksel en schotel van de aangekochte terrine.

porseleinfabriek in Berlijn, besloot hij zich na terugkeer in een avontuur te storten dat voor Duitse vorsten niet ongebruikelijk was: de exploitatie van een porseleinfabriek. De malaise in Weesp kwam hem goed uit, evenals het wegvallen van de Duitse markt ten gevolge van de Zevenjarige Oorlog (1756-1763). Hoewel deze oorlog tussen enerzijds Engeland en Pruisen, anderzijds Frankrijk en Oostenrijk, in Amerika was begonnen, speelde hij zich voor een belangrijk deel ook in Europa af. Het meest geteisterde oorlogsterrein was het door Pruisen begeerde keurvorstendom Saksen. In Saksen was aan het begin van de 18de eeuw het procédé van het porselein maken ontdekt, maar door de oorlog was de productie stil komen te liggen. Gedurende de oorlogsjaren zochten allerlei werkloze porseleinwerkers, ontwerpers en schilders in rustiger delen van Europa nieuwe bestaanszekerheid. Bovendien waren de lonen in andere landen, zoals Holland, vaak hoger dan in Saksen.³

In de Weesper fabriek werden voornamelijk thee- en koffieserviezen gemaakt. Daarnaast werd er los tafelgoed als terrines, zoutvaten, olie- en azijnstallen, botervloten, tabakspotten en dergelijke vervaardigd. Een aantal jaren ging het de porseleinfabriek voor de wind. De eerste bedrijfsleider was Niclaus Paul (1711-1788), die voorheen in Höchst, Berlijn en Fürstenberg zijn sporen had verdiend. De modelleur van figuren en serviesgoed was Christian Gottlob Berger (1730-na 1776), die tegelijk met Paul in Berlijn en Fürstenberg had gewerkt, maar ooit in Meissen was begonnen.⁴ Toen de Zevenjarige Oorlog voorbij was, vertrok Paul weer naar Duitsland en werd opgevolgd door Anton Wilhelm (1709-1777). In die periode kwam ook de modelleur Nic.J. Gauron (1736-na 1775) naar Weesp. Maar in de tweede helft van de jaren 1760 ging het wederom bergafwaarts met de fabriek. Pogingen om het bedrijf over te doen aan de porseleinfabriek van Sèvres liepen spaak.⁵ Waarschijnlijk is er na 1769 niets meer geproduceerd en een jaar later werd ten slotte het faillissement uitgesproken.

VORM EN DECORATIE

Hoewel er in Weesp slechts zo'n tien jaar werd geproduceerd, is er toch een duidelijke stijlontwikkeling aan te geven. Tot circa 1763 is de stijl nog zuiver Louis Quinze. De kleur van het fond is niet helemaal wit, de beschilde-

Blauw fabrieksmerk van gekruiste zwaarden en drie bollen.

Porseleinen soepterrine
Porseleinfabriek Weesp, ca. 1760
GEMEENTEMUSEUM WEESP

Noten

1. P.J. Dobbelaar, *De branderijen in Holland tot het begin der negentiende eeuw*, Rotterdam 1930, pp. 138, 139.
2. Jhr. C.H.C.A. Sypesteyn, *Het Oud-Hollandsche porselein*, Hilversum 1933, pp. 15, 16.
3. W.M. Zappey, 'Porselein en zilvergeld in Weesp', *Hollandse Studiën* 12 (1982), p. 189.
4. J.D. van Dam, 'Een bijzondere terrine van Weesper porseleini', *Bulletin van het Rijksmuseum* 46 (1998), nr. 1, p. 76; volgens Van Dam was in die beginperiode Berger de modelleur en niet Gauron, zoals wordt vermeld in catalogus *Tijdelijke Tentoonstellingen in het Gemeentemuseum te 's-Gravenhage xx. 18de-eeuwsh Hollandsch Porselein*, 15 September-15 November 1916, p. 3.
5. Op. cit. (noot 3), p. 193.
6. Op. cit. (noot 4), pp. 78, 80.
7. In het Loosdrechts porselein werden de Louis Quinze stijlkenmerken langer gehandhaafd. Zie hiervoor A.L. den Blaauwen, 'Loosdrechts porselein: vormen, decors en merken', in: *Loosdrechts Porselein 1774-1784*, Zwolle 1988, p. 65.
8. Afgebeeld in: W.J. Rust, *Nederlands Porselein*, Amsterdam 1952, p. 183, afb. 5, en beschreven in: A.L. den Blaauwen, 'Catalogus van de verzameling Hollands porselein in De Sypesteyn', *Mededelingenblad Vrienden van de Nederlandse Ceramiek* 42 (maart 1966), p. 20.
9. Op. cit. (noot 4), p. 83.
10. A.J. Zondergeld-Hamer, 'Tachtig jaar lang een museum in Weesp', *Tussen Vecht en Eem* 9 (1991), nr. 2, p. 110.
11. Idem, p. 111.

ring wordt bescheiden gehouden en beperkt zich bijna uitsluitend tot de binnenzijde van de met rocailles in reliëf gevormde cartouches.⁶ Voorbeelden van deze decoratie zijn de twee terrines die het museum van Weesp reeds rijk was, alsmede een exemplaar in het Rijksmuseum. Ook de dubbele zoutvaten in de Weesper collectie en een olie- en azijnstel van het Rijksmuseum, beschilderd met hetzelfde bloemmotiefje, zijn rondom de bloemen voorzien van cartouches gevormd door rocailles in reliëf. Na 1763 begint deze versiering geleidelijk plaats te maken voor de eenvoudiger lijnen van de Louis Seize-stijl. De cartouche omsluit de voorstelling steeds minder, om ten slotte geheel te verdwijnen.⁷

De twee reeds aanwezige terrines, die in 1929 en in 1954 konden worden aangekocht – in het laatste geval eveneens met steun van de Vereniging Rembrandt – zijn uitbundiger van vorm en hebben als dekselknop een doorgesneden citroen met los schijfje. De nieuwe aanwinst is eenvoudiger van vorm, kleur en decoratie. Een vergelijkbaar exemplaar maakt deel uit van de collectie van het kasteel-museum Sypesteyn.⁸ De terrine is ovaal, crèmekleurig en zowel de onderschotel als de bak heeft een hoge standring. Boven de schouder is een rand van vlechtwerk in reliëf aangebracht. Het deksel is licht doorgebogen en sluit aan bij de hoofdvorm. De mosgroene dekselknop heeft de vorm van een pijnappel. Binnen de door rocailles in reliëf gevormde cartouches zijn landschapjes aangebracht met daarin aan de ene kant een vrouw met kind en aan de andere kant een vrouw met een hondje. Binnen de cartouches op het

deksel zijn strooibloemen afgebeeld. De cartouches zijn breed uitgewerkt; daartussen bevinden zich godrons met schelpvormige palmetten. Onderlangs het deksel en bovenlangs de onderschotel is een smalle bruine rand aangebracht. Gezien de bescheiden beschildering en cartouches samengesteld uit rocailles in reliëf, moet de terrine in de eerste jaren van de fabriek gemaakt zijn, zeer waarschijnlijk gemodelleerd door Christian Berger.⁹

DE COLLECTIE IN WEESP

Het Gemeentemuseum Weesp bestond al achttien jaar toen de stad in 1929 besloot zijn eerste stuk Weesper porselein aan te kopen, de eerder genoemde soepterrine met onderschotel. Er werd in die beginperiode overigens niet zeer gedreven verzameld, want toen de collectie in verband met de oorlogsdreiging in 1939 moest worden opgeborgen, kon men alles gemakkelijk in een paar koffers kwijt.¹⁰ Direct na de oorlog werd door Burgemeester en Wethouders een Kunsthistorisch College van Advies ingesteld, dat tot taak had het museum nieuw leven in te blazen. Twee heren uit dit college behoorden tevens tot de oprichters van de Vereniging van Vrienden van de Nederlandse Ceramiek.¹¹ Voorzitter van die vereniging was F. baron van Heeckeren van Waliën, een nazaat van de graaf van Gronsveld, de porseleinfabrikant die in 1759 de fabriek van de ondergang had gered. Van Heeckeren was een van de belangrijkste bruikleengevers voor een tentoonstelling in het Gemeentemuseum in 1965 over porselein uit Weesp. Een kleine tien jaar later schonk hij het museum, naast een aantal familieportretten van de familie Gronsveld, ook nog eens een grote collectie Weesper porselein. In 1983 werd hier de waardevolle verzameling van mevrouw C.J. van Krevelen-Simons aan toegevoegd. Het Gemeentemuseum voert sinds 1974 een actief aankoopbeleid ten aanzien van Weesper porselein, waarbij men zich uiteraard met name richt op objecten die qua vorm en decoratie in de collectie ontbreken. Alleen op die manier kan in de toekomst de kortstondige bloei van een verdwenen bedrijfstak in Weesp weer op representatieve wijze in deze stad worden genoten ♦

A.J. Zondergeld-Hamer